

บทที่ 2

แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง "การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่" นี้ ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยของบุคคลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอันประกอบด้วย แนวคิดด้านการท่องเที่ยว แนวคิดและความหมายของวัฒนธรรม แนวคิดด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แนวคิดด้านการพัฒนา แนวคิดด้านการพัฒนาแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แนวคิดด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน แนวคิดด้านการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว แนวคิดเกี่ยวกับนโยบายของภาครัฐ รวมถึงการศึกษางานวิจัยของบุคคลต่างๆ ซึ่งสรุปได้ดังต่อไปนี้

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

องค์การสหประชาชาติ (อ้างใน บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา 2543 : 2-3) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยว ไว้ในการประชุมว่าด้วยการเดินทางและท่องเที่ยวระหว่างประเทศ ณ กรุงโรม ประเทศอิตาลี ว่า การท่องเที่ยวหมายถึงการเดินทางที่มีเจตนา 3 ประการ คือ

1. คือการเดินทางที่ไม่ได้ถูกบังคับหรือเพื่อสินจ้าง
2. เป็นการเดินทางที่มีจุดหมายปลายทาง ที่จะไปอยู่เป็นการชั่วคราว และต้องเดินทางกลับที่อยู่อริภูมิลำเนาเดิม
3. มีความมุ่งหมายในการเดินทาง ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพ หรือไปอยู่ประจำ

Douglas Foster (อ้างในบุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา 2543 : 3-4) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวในแง่ของ ความมุ่งหมายในการเดินทางของนักท่องเที่ยว ซึ่งแบ่งได้เป็น 8 ประการคือ

1. การท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนในวันหยุด (Holiday-mass popular individual)
2. การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรมและศาสนา (Cultural Religion) เป็นการเดินทางเพื่อเรียนรู้วัฒนธรรมของสังคมต่างๆ เช่นการศึกษาความเป็นอยู่ การชมศิลปะ ดนตรี ละคร การนมัสการศูนย์ศาสนา เป็นต้น
3. การท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Educational) เป็นการเดินทางเพื่อการทำวิจัย การศึกษา สอนหนังสือ ฝึกอบรม หรือการดูงาน ซึ่งจะต้องพำนักอยู่ในสถานที่นั้นๆ เป็นเวลานาน
4. การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬาและบันเทิง (Sport and Recreation) คือการเดินทางไปชม หรือร่วมการแข่งขันกีฬา หรือนันทนาการต่างๆ

5. การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์และความสนใจพิเศษ (Historical and special interests)

6. การท่องเที่ยวเพื่องานอดิเรก (Hobbies) หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อทำงานอดิเรก เช่นการวาดภาพ การเขียนนวนิยาย เป็นต้น

7. การท่องเที่ยวเพื่อเยี่ยมญาติมิตร (Visiting Friends and Relative)

8. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business) เป็นการเดินทางของนักธุรกิจที่จัดเวลาบางส่วนของการเดินทางหลังจากทำธุรกิจเสร็จสิ้นแล้ว ใช้เวลาในการท่องเที่ยวก่อนเดินทางกลับ

ฉลองศรี พิมลสมพงศ์ (2542 : IV-VI,18) กล่าวถึงการท่องเที่ยวว่าหมายถึงการเดินทางเพื่อความเพลิดเพลินและพักผ่อนหย่อนใจ เป็นการจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นชั่วคราวเป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ และเป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใดๆก็ได้ แต่ไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพหรือเพื่อหารายได้ ปัจจัยที่มีผลผลักดันให้ประชาชนมีการเดินทางเพื่อท่องเที่ยวกันมากขึ้นได้แก่การเกษียณก่อนกำหนดเวลา การมีชีวิตที่ยืนยาวมากขึ้น การมีรายได้เพิ่มขึ้น สิทธิการมีวันหยุดทำงานโดยได้รับค่าจ้าง ความสะดวกด้านการคมนาคม การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมและรูปแบบการบริโภค ขนาดของครอบครัวที่เล็กลง และนโยบายของรัฐที่เอื้ออำนวยและสนับสนุนการเดินทางท่องเที่ยว นอกจากนี้ ฉลองศรี ยังได้กล่าวถึงลักษณะของธุรกิจท่องเที่ยวเอาไว้ว่า การท่องเที่ยวเป็นธุรกิจบริการประเภทหนึ่งซึ่งมีคุณลักษณะเฉพาะตัว ซึ่งสามารถแยกลักษณะเด่น ออกได้เป็น 4 ประการคือ

1. เป็นการให้บริการแบบใกล้ชิด ตัวต่อตัว สามารถทราบความพึงพอใจของลูกค้าได้ทันที การควบคุมคุณภาพของการบริการให้คงที่ทำได้ยาก เพราะมีเรื่องของอารมณ์และทัศนคติของผู้รับบริการและผู้ให้บริการเข้ามาเกี่ยวข้อง

2. เป็นการให้บริการที่ต้องมีการวางแผน และเตรียมการล่วงหน้าเป็นเวลานาน การเพิ่มบริการที่เร่งด่วนเฉพาะหน้าทำได้น้อยและทำได้ยาก

3. นักท่องเที่ยวใช้เวลาในการรับบริการสั้นมาก การพัฒนาบริการจึงต้องทำอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะรูปแบบ ความรวดเร็ว ประสิทธิภาพของการบริการ และบุคลากรในการให้บริการ

4. เป็นธุรกิจบริการที่ต้องใช้แรงงานคนในการให้บริการ ไม่นิยมนำเอาเครื่องจักรมาใช้แทนคน

Valene Smith (อ้างใน ศิริ ฮามสุโพธิ์, 2539 : 65-66) ได้แบ่งประเภทของการท่องเที่ยวออกเป็น 8 ประเภท คือ

1. การท่องเที่ยวเพื่อชาติพันธุ์ (Ethnic Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อการสังเกต การแสดงออกทางวัฒนธรรม และแบบแผนการใช้ชีวิตประจำวันของชนต่างสังคม ต่างเผ่าพันธุ์ รวมทั้งการเดินทางไปเยี่ยมเยือนบ้านเกิดเมืองนอน
2. การท่องเที่ยวเพื่อสิ่งแวดล้อม (Environmental Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่ดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยว โดยใช้สิ่งดึงดูดใจ (Attractions) ประเภทธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม การชื่นชมต่อความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้คนและสภาพแวดล้อม
3. การท่องเที่ยวเพื่อวัฒนธรรม (Cultural Tourism) คือการท่องเที่ยวเพื่อสัมผัส และเข้าร่วมการใช้วิถีชีวิต แบบดั้งเดิม เก่าๆ ของท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเข้าใจถึงประวัติความเป็นมา และการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากวัฒนธรรมของตน
4. การท่องเที่ยวเพื่อประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) เป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมพิพิธภัณฑสถาน โบราณวัตถุสถาน ที่เน้นความรุ่งเรืองในอดีต
5. การท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business Tourism) เป็นการรวมเอาการท่องเที่ยวเข้ากับการเดินทางเพื่อธุรกิจ เช่นการจัดประชุม สัมมนา ของสมาคม องค์กร หน่วยงาน ต่างๆ ซึ่งมักจะเลือกสถานที่จัดประชุมในเมืองที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว และบรรจุเรื่องของการท่องเที่ยวไว้ในโปรแกรมด้วย
6. การท่องเที่ยวเพื่อการนันทนาการ (Recreation Tourism) เช่นการเข้าร่วมแข่งขันกีฬา การอาบแดด การใช้บริการน้ำพุร้อนรักษาโรค การเล่นซันกอล์ฟ เป็นต้น
7. การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (Incentive Tourism) คือการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเพื่อเป็นรางวัลแก่พนักงาน เพื่อเป็นสวัสดิการ หรือเพื่อเป็นการกระตุ้น การเร่งยอดขายของพนักงาน การท่องเที่ยวประเภทนี้ หน่วยงาน หรือบริษัทจะเป็นผู้รับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมด
8. การท่องเที่ยวเพื่อการประชุมสัมมนา (Conference / Congress) โดยปกติในการจัดประชุมสัมมนาทางผู้จัดจะบรรจุรายการท่องเที่ยวไว้ในโปรแกรมการเดินทางด้วยเสมอ เมืองที่เป็นสถานที่ท่องเที่ยว จึงมักจะได้รับการคัดเลือกให้เป็นสถานที่จัดประชุมสัมมนาเสมอ

กล่าวโดยสรุปได้ว่าการท่องเที่ยว หมายถึงการเดินทางของบุคคลหรือกลุ่มบุคคล จากสถานที่ซึ่งเป็นที่พักอาศัยอยู่ประจำ ไปยังสถานที่อื่น เป็นการชั่วคราว และเดินทางกลับไปยังสถานที่อาศัยเดิม โดยการเดินทางนั้นไม่ใช่เพื่อประกอบอาชีพโดยตรง แม้ว่ารูปแบบของการท่องเที่ยวบางประเภทจะมีเรื่องของอาชีพ หรือธุรกิจการงานเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่บ้าง เช่น

การท่องเที่ยวในรูปแบบของการจัดประชุม สัมมนา การจัดฝึกอบรม หรือการจัดนิทรรศการ ซึ่งรูปแบบเหล่านี้จะอยู่ในรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อธุรกิจ (Business Tourism) หรือแม้กระทั่งการท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล (Incentive Tourism) ซึ่งมักจะไม่มีเรื่องของธุรกิจเข้ามาเกี่ยวข้อง ขณะที่มิกิจกรรมการท่องเที่ยว แต่โดยวัตถุประสงค์ที่เกิดการท่องเที่ยวประเภทนี้ขึ้น ก็คือเรื่องของ การกระตุ้นผลผลิตทางธุรกิจ เช่น การเร่งยอดขาย หรือการให้สวัสดิการเพื่อสร้างความจงรักภักดี ต่อองค์กร เป็นต้น นักท่องเที่ยวหรือผู้เดินทางท่องเที่ยว มักจะมีเหตุผลหรือประเภทของจุดหมาย ในการเดินทางที่แตกต่างกันออกไป โดยมีปัจจัยประกอบที่เป็นตัวสนับสนุน หรือแรงผลักดัน เป็นส่วนบุคคล ซึ่งไม่เท่ากัน ปัจจัยเหล่านี้ได้แก่ เงิน รายได้ เวลา โอกาส ครอบครัว การได้รับ ข้อมูลข่าวสาร และความสนใจส่วนบุคคล เช่น สนใจเรื่องราวของชนเผ่า วัฒนธรรม ประเพณี ประวัติศาสตร์ สิ่งแวดล้อม นันทนาการ หรือความต้องการที่จะได้รับประสบการณ์ที่แปลกใหม่ เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าจะเดินทางด้วยเหตุผลใดก็ตาม สิ่งที่นักท่องเที่ยวต่างก็คาดหวังที่จะได้รับก็คือ ความสุข ความสนุกสนาน ความเพลิดเพลิน ความรู้และประสบการณ์ใหม่ และการสนองตอบ ความต้องการ (Need) ส่วนบุคคลที่มีอยู่

2.2 แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม

นิยพรณ วรณศิริ (2540 : 37-38, 44-46) กล่าวถึงความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ในมุมมองของนักสังคมวิทยาไว้ว่า "วัฒนธรรม" เป็นกระบวนการอบรม สั่งสอน ปลูกฝัง เพื่อให้เรียนรู้ ให้เกิดการดำรงชีวิตในรูปแบบเดียวกันของคนในสังคม และถ่ายทอดต่อไปยังคนรุ่นหลัง ส่วนในมุมมองของนักมนุษยวิทยา "วัฒนธรรม" หมายถึง พฤติกรรมที่กลั่นกรองมาจากความคิด ที่จะหาวิธีการมาตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ เช่น การกินอาหาร การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม การสื่อสารความคิดต่อกัน เป็นการมองถึงพฤติกรรมพื้นฐานที่เน้นความอยู่รอด และความเป็นจริงของชีวิต ก่อนที่จะคำนึงถึงความดี ความงามใดๆ นอกจากนี้ นิยพรณ ยังได้ให้ความหมายเพิ่มเติมถึงลักษณะเฉพาะของวัฒนธรรมไว้ 4 ประการคือ

1. วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของระบบความคิดมนุษย์ (Cognitive Systems) เป็นระบบทางชีวภาพ เพราะความคิดเกิดจากระบบสมอง ระบบประสาท และระบบจิตใจของมนุษย์
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ในเมื่อวัฒนธรรมคือผลผลิตจากระบบความคิดของมนุษย์ และมนุษย์ก็มีความคิดไม่คงที่ มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ย่อมจะมีผลให้เกิดวิวัฒนาการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมไปด้วย

3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลได้มาด้วยการเรียนรู้ มนุษย์รับถ่ายทอดวัฒนธรรมต่อกันมา โดย การอบรม สั่งสอน บอกกล่าว การสังเกต การลองผิดลองถูก บุคคลจะมีการเรียนรู้วัฒนธรรมในสังคมของตนตั้งแต่เกิดจนโต

4. วัฒนธรรมเป็นสมบัติส่วนรวม บุคคลจะมีการเรียนรู้ที่จะดำเนินชีวิต ประพฤติปฏิบัติให้เป็นที่ยอมรับของผู้อื่นในสังคมเดียวกัน เพราะมนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่โดยลำพังได้ วัฒนธรรมที่ถูกนำมาปฏิบัติในสังคม ก็จะกลายเป็นสมบัติส่วนรวมของสังคม และเป็นมรดกของชนรุ่นต่อไปของสังคมนั้น

Williams R. (อ้างใน Richards, 1995 : 21) ให้ความหมายของคำว่าวัฒนธรรม โดยแบ่งออกเป็น 3 ประการ คือ

1. หมายถึงเรื่องราวของ กระบวนการทางสติปัญญา จิตวิญญาณ และความงดงาม
2. หมายถึงสิ่งที่เป็นเครื่องบ่งชี้ถึงวิถีของคนในสังคม
3. หมายถึงการงาน การปฏิบัติภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการใช้เหตุผล สติปัญญา หรือกิจกรรมด้านศิลปะต่างๆ

วินัย วีระพัฒนานนท์ (2535 : 25-28) กล่าวว่า วัฒนธรรมคือ สิ่งที่ทำให้เห็นเด่นชัดถึงความแตกต่างระหว่างมนุษย์กับสัตว์อื่นๆ เป็นสิ่งแสดงความแตกต่างระหว่างมนุษย์กลุ่มต่างๆ ซึ่งแต่ละกลุ่มก็จะมี การสืบทอดวัฒนธรรมของตนไปสู่ลูกหลาน วัฒนธรรมเกิดขึ้นจากความ ต้องการทางพื้นฐานทางร่างกาย และการตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม มีการสะสมและถ่ายทอดสู่คนรุ่นหลัง วัฒนธรรมที่แสดงถึงลักษณะของความเป็นมนุษย์มี 6 ประการคือ

1. ลักษณะการกินอาหาร
2. การมีที่อยู่อาศัย
3. การมีเสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม
4. ความต้องการทางเพศเพื่อดำรงเผ่าพันธุ์ และการรู้จักอดกลั้นต่อการแสดงออกทางเพศ

5. การอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม อย่างมีระบบ ระเบียบ กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ แบบแผน ในการอยู่ร่วมกัน

6. มีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม เป็นการถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ ก่อเกิดเป็นประเพณี แบบแผนทางครอบครัว ทางสังคม ที่ต้องปฏิบัติตามเนื่องจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง

Clark Wissler (อ้างใน นิยพวรรณ วรณศิริ, 2540 : 47-48) ได้ทำการศึกษา วัฒนธรรมทั่วโลก และพบว่าทั้งวัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) และ วัฒนธรรมทางจิตใจ (Non Material Culture) มีใช้อยู่ในทุกสังคมทั่วโลก ซึ่งเรียกว่าเป็นระบบวัฒนธรรมสากล อันประกอบด้วย 10 ประการคือ

1. ภาษา อันได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน การสื่อสารทางท่าทาง นิทาน นิยาย และ สิ่งที่เกี่ยวข้องกับภาษาทุกอย่าง
2. วัฒนธรรมประเพณีหรือประเพณี เป็นวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับ อาหาร ที่อยู่อาศัย การ แต่งกาย ภาษาและสิ่งของ เครื่องมือเครื่องใช้ การประกอบอาชีพ เป็นต้น
3. ศิลปะ คือทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับศิลปะ เช่นการแกะสลัก การปั้น การวาดรูป การเล่นดนตรี การขับร้อง เป็นต้น
4. ระบบและรูปแบบของศาสนา ได้แก่พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา และพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของความศักดิ์สิทธิ์
5. ระบบครอบครัว ได้แก่ ครอบครัว การแต่งงาน การนับญาติ การสืบตระกูล และ การใช้คำศัพท์ในการนับญาติ
6. ระบบเศรษฐกิจและทรัพย์สิน คือทรัพย์สินส่วนรวม และทรัพย์สินส่วนตัว ทั้ง สังหาริมทรัพย์ และอสังหาริมทรัพย์ กฎเกณฑ์ กฎหมาย มาตรฐานการแลกเปลี่ยน และระบบ การค้า เงินตรา การผลิต การจำหน่าย การแจกแจง การบริโภค เป็นต้น
7. ระบบการปกครองและรัฐบาล ได้แก่ระบบการเมือง ระบบนิติบัญญัติ ระบบ ตุลาการ และระบบควบคุมทางสังคมอื่นๆ
8. การศึกษา มีความหมายรวมถึงสงครามระหว่างคนต่างสังคม คนในสังคม เดียวกัน หรือสงครามระหว่างเครือญาติ
9. การกีฬาและการละเล่น คือการออกกำลังกายและนันทนาการที่เกี่ยวข้อง
10. ระบบความรู้ การศึกษา วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี รวมถึงนิทานปรัมปราซึ่งให้ ความรู้แก่คนในสังคมทางอ้อม

สูกางค์ จันทวานิช (2529 : 28 - 32) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้กล่าววัฒนธรรมเอาไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตโดยส่วนรวมของคนในสังคมหนึ่งๆ โดยวัฒนธรรมจะถูกแบ่งออกเป็น สองส่วนคือ

1. ส่วนที่เป็นรูปธรรม คือสิ่งที่ปรากฏออกมาเป็นวัตถุ เป็นแบบแผนของพฤติกรรม เป็นเทคนิคที่ใช้กันอยู่ในสังคม

2. ส่วนที่เป็นนามธรรม คือเรื่องของความคิด ค่านิยม และความรู้สึก ซึ่งสามารถที่จะกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม ก็คือการปรากฏออกมาของส่วนที่เป็นวัฒนธรรมนามธรรมนั่นเอง

ธวัช ปุณโณทก (2525 : 348) ให้ความหมายของ วัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือเกิดขึ้นเองเพื่อตอบสนองความเป็นอยู่ในสังคมมนุษย์ วัฒนธรรมมีความหมายรวมถึงวิถีประชา อันได้แก่ มารยาท คตินิยม ชีวิตครอบครัวและวัตรธรรม ความสัมพันธ์ด้านโครงสร้างของสังคมมนุษย์ วัฒนธรรมมีความหมายรวม 3 ประการคือ

1. วัฒนธรรมเป็นการเรียนรู้ของมนุษย์โดยการศึกษาหรือเลียนแบบ
2. วัฒนธรรมเป็นวิถีประชา เป็นวิถีแห่งชีวิตมนุษย์กลุ่มหนึ่งๆ
3. วัฒนธรรมต้องมีการสืบทอดต่อเนื่องกันไปในกลุ่มสังคมเดียวกัน

สมชาย หิรัญกิจ (2524 : 130-139) และ เสถียร โกเศศ นาคะประทีป (2515 : 43-75) ได้ให้ความหมายของของวัฒนธรรม เป็นไปในแนวเดียวกันดังนี้ คือ วัฒนธรรมเป็นสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น มีรูปแบบ ความงดงาม และมีแนวทางในการถือปฏิบัติ มีการถ่ายทอดสืบต่อกันมาโดยวิธีการเรียนรู้และเลียนแบบ วัฒนธรรมของมนุษย์แบ่งออกได้เป็น 5 สาขา คือ

1. วัฒนธรรมทางวัตถุ คือเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ได้แก่ เครื่องแต่งกาย เครื่องมือการทำมาหากิน และสิ่งปลูกสร้างต่างๆ
2. วัฒนธรรมทางจิตใจ ได้แก่ ศาสนา ความเชื่อ และความศรัทธา
3. วัฒนธรรมทางภาษา ได้แก่ ภาษาพูด ภาษาเขียน และวรรณกรรมต่างๆ
4. วัฒนธรรมทางขนบธรรมเนียมประเพณี
5. วัฒนธรรมทางสุนทรียะคือความงาม ความกลมกลืน และความไพเราะ เช่น ศิลปะ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมและปราณีตศิลป์

จากการศึกษาการให้นิยามความหมายของวัฒนธรรมของบุคคลท่านต่างๆ ตามที่ได้อ้างถึง สามารถสรุปนิยามและความหมายของวัฒนธรรมได้ดังนี้ วัฒนธรรมคือพฤติกรรมต่างๆ ของมนุษย์ในสังคมหนึ่งๆ ซึ่งอาจจะเหมือนหรือแตกต่างกับคนในกลุ่มสังคมอื่น พฤติกรรมของมนุษย์ดังกล่าว คือสิ่งที่เกิดจากแรงขับเรื่องของปัจจัยความจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต และการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม พฤติกรรมเหล่านี้เมื่อเกิดขึ้นก็จะถูกกลั่นกรอง ให้เกิดเป็นความงดงาม สร้างสรรค์ เป็นประโยชน์ต่อสังคมทั้งส่วนตัวและส่วนรวม เมื่อพฤติกรรมนั้น

กลายเป็นที่ยอมรับของสังคมแล้ว ก็จะถูกนำมาปฏิบัติ ยึดถือ และถ่ายทอดสืบต่อกันจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง โดยวิธีการรับรู้ เรียนรู้ หรือเลียนแบบ สิ่งที่เป็นวัฒนธรรม หรือพฤติกรรมที่คนในสังคมหนึ่งเห็นว่าเป็นสิ่งดีงาม สำหรับคนอีกสังคมหนึ่งอาจมองเห็นเป็นเรื่องที่น่าเกลียดน่ากลัว หรือยอมรับไม่ได้ เช่น การรับประทานเนื้อสุนัขของคนในสังคมหนึ่ง ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อในด้านของการเป็นยาบำรุงร่างกาย ทำให้ร่างกายแข็งแรง ซึ่งเป็นวัฒนธรรมด้านการกินของคนในสังคมนั้นที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ยุคบรรพชน แต่คนอีกสังคมหนึ่งอาจมองเรื่องนี้เป็นสิ่งที่โหดร้าย ป่าเถื่อน ไม่มีอารยธรรม เป็นต้น ลักษณะสำคัญของวัฒนธรรม สามารถสรุปได้ 3 ประการคือ

1. เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น และได้รับการยอมรับจากคนในสังคมนั้น
2. เป็นสิ่งที่ถือปฏิบัติกันโดยทั่วหน้าในสังคมหรือชุมชนนั้น มีแนวทางการยึดถือปฏิบัติ ที่ชัดเจน
3. มีการถ่ายทอดสืบต่อกันจากชนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง ต่อๆ กันมา

2.3 แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ (2540:1-10) ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม คักดีศรีและวิถีชีวิตผู้คน หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเอง อย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่างๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

The European Association for Tourism and Leisure Education หรือ ATLAS (อ้างใน Richards, 1995 : 24) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเอาไว้ว่า เป็นการเดินทางของผู้คนไปสู่สิ่งดึงดูดใจทางวัฒนธรรม ซึ่งไม่ใช่สิ่งที่ตนเองมีหรือพบเห็นในชีวิตประจำวัน เป็นการแสวงหาความรู้และค้นหาประสบการณ์ใหม่ๆ เพื่อสร้างความพึงพอใจให้กับตนเอง หรืออีกนัยหนึ่งเป็นการให้คำจำกัดความเฉพาะ (Technical Definition) เอาไว้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการเดินทางของผู้คนเข้าไปสู่สิ่งดึงดูดใจเฉพาะอย่างทางวัฒนธรรม เช่นมรดกวัฒนธรรม ศิลปกรรม ประเพณี การแสดง การละเล่น ที่มีอยู่ภายนอกชุมชนของตน

Irish Tourists Board (อ้างใน Richards, 1995 : 23) กล่าวว่าการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เป็นการเดินทางท่องเที่ยวเพื่อสนองตอบความตั้งใจและความสนใจทั้งหมดหรือบางส่วน อันเป็นการเพิ่มความปิติยินดี หิงพอใจของคนที่มีต่อแหล่งทรัพยากรทางวัฒนธรรม

World Tourism Organization (อ้างใน Richards, 1995 : 23) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเอาไว้ว่า เป็นการเคลื่อนไหวของผู้คนที่เกิดขึ้นจากปัจจัยกระตุ้นทางด้านวัฒนธรรม เช่น การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อการศึกษา (Study Tour) การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อชื่นชมกับงานศิลปวัฒนธรรม ประเพณี เทศกาล การเข้าเยี่ยมชมอนุสรณ์สถาน การเดินทางท่องเที่ยวเพื่อศึกษารวมชาติ หรือศึกษาขนบธรรมเนียมความเชื่อที่สืบทอดกันมาของชุมชนท้องถิ่น ตลอดจนความเชื่อทางศาสนา

The European Center for Traditional and Regional Cultures หรือ ECTARC (อ้างใน Richards, 1995 : 22) ได้กล่าวไว้ถึงองค์ประกอบที่เป็นสิ่งดึงดูดใจของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อันได้แก่

1. โบราณคดี และพิพิธภัณฑ์สถานต่างๆ
2. สถาปัตยกรรม สิ่งปลูกสร้าง ผังเมือง รวมถึงซากปรักหักพังของสิ่งปลูกสร้างในอดีต
3. ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ประเพณี และเทศกาลต่างๆ
4. ความน่าสนใจในเรื่องของดนตรี ไม่ว่าจะเป็นในรูปของดนตรีคลาสสิก ดนตรีพื้นบ้าน หรือดนตรีร่วมสมัย
5. การแสดง ละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ
6. ภาษาและวรรณกรรม
7. ประเพณีและความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับศาสนา
8. วัฒนธรรมเก่าแก่โบราณ วัฒนธรรมพื้นบ้าน หรือวัฒนธรรมย่อย

พลอยศรี ปรานานนท์ (2539 : 94) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการทำให้นักท่องเที่ยวได้มองเห็นถึงความหลากหลายทางชีวภาพและมิติทางวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยววันั้น

Suger (อ้างในพลอยศรี โปราณนันทน์, 2539 : 94) กล่าวถึงส่วนประกอบทางวัฒนธรรมที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวในเชิงของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประกอบไปด้วย เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ งานหัตถกรรม กิจกรรมทางประเพณี ภาษา อาหาร ศิลปะ ดนตรี ศาสนา สถาปัตยกรรม การศึกษา ลักษณะการแต่งกาย เทคโนโลยีของชุมชนท้องถิ่น และ กิจกรรมยามว่าง

จากการศึกษาแนวคิดและความหมายของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของบุคคล ต่างๆ สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคน ออกจากสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยประจำไปยังท้องถิ่นอื่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว การแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ประกอบการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความ งามทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความ แตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นในด้านของ ศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งดึงดูดใจที่สำคัญ กระตุ้นให้เกิด เป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้น

วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ สามารถดึงดูดให้กลุ่มคนต่างถิ่น เดินทางมาเยือนเพื่อสัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่เคยมีในท้องถิ่นของตน จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมของ คนท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน การท่องเที่ยวได้ใช้ วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นทรัพยากรในการดำเนินกิจการ ในขณะที่เดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของ วัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้ การจ้างงาน นำมาซึ่งการ พัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

2.4 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนา

Corale Bryant และ Louis G. White (อ้างใน มนตรี กรรพุมมาลย์ และคณะ, ม.ป.ป : 3) กล่าวว่าไว้ว่าการพัฒนาคือ การเพิ่มความสามารถในการควบคุมอนาคต ซึ่งจะประกอบด้วย 4 ประการคือ

1. การเพิ่มขึ้นของขีดความสามารถ และความสามารถในการกำหนดวิถีชีวิตใน อนาคต
2. ความเสมอภาคในการกระจายทรัพยากร

3. การสร้างพลังอำนาจ การทำให้ประชาชนมีอำนาจต่อรองเรื่องผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา

4. การพัฒนาแบบยั่งยืน ด้วยการตระหนักถึงวิธีการนำเอาทรัพยากรมาใช้ในระยะยาว อย่างสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในอนาคต

อภิชัย พันธเสน (2539 : 5, 39) ให้ความหมายของการพัฒนาเอาไว้ว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างจากสภาพเดิมที่มีอยู่ให้ดีขึ้น เพราะหากไม่มีการเปลี่ยนแปลง สิ่งนั้นก็ยังคงอยู่ในสภาพเดิม ไม่สามารถที่จะดีขึ้นกว่าเดิมได้ นอกจากนี้ อภิชัยยังได้กล่าวถึงทฤษฎีที่กล่าวไว้โดย Edward Weirndes ว่า การพัฒนามาถึงความเจริญเติบโต การเปลี่ยนแปลงระบบ และการเปลี่ยนแปลงโดยมีแผน

ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2527:10) กล่าวถึงการพัฒนาว่าเป็นกระบวนการในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตเพื่อให้เกิดความเสมอภาคในสังคมและเศรษฐกิจ โดยเน้นการกระจายอย่างทั่วถึง ลดช่องว่างความแตกต่างระหว่างประชาชนให้น้อยที่สุด ตลอดจนถึงการกระจายบริการต่างๆ ของภาครัฐ ให้แก่คนในชนบทให้มากขึ้นและใกล้เคียงกับคนในสังคมเมือง

สรุปได้ว่า การพัฒนา คือวิธีการบริหารจัดการทรัพยากร หรือสิ่งที่มีอยู่แล้วแต่เดิมให้เพิ่มขีดความสามารถในการนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด หรือมากขึ้นกว่าเดิมที่เคยเป็นอยู่ การพัฒนา คือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น อย่างมีทิศทาง มีเป้าหมาย มีระบบระเบียบ และมีการวางแผน โดยในการพัฒนานั้นจะต้องคำนึงถึงความเสมอภาคในการกระจายผลประโยชน์จากทรัพยากรอย่างทั่วถึง คำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับต่อการพัฒนา คำนึงถึงความยั่งยืนในการพัฒนา และที่สำคัญต้องคำนึงถึงกลุ่มชุมชนท้องถิ่น ซึ่งจะต้องให้เข้ามามีส่วนในการพัฒนาตั้งแต่ระดับของการวางแผนจนถึงระดับของการปฏิบัติให้เป็นจริง แนวทางและวิธีการพัฒนาที่ได้ผลในสังคมหนึ่ง อาจไม่สามารถนำมาใช้กับอีกสังคมหนึ่ง เนื่องจากเหตุผลด้านสังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน

2.5 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

สุดาพร วรพล (2540 : 7-6) ได้ให้ข้อคิดในการพัฒนาจัดการแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมไว้ดังนี้

1. ผู้มีอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบ ผู้ประกอบการ และชุมชนท้องถิ่น ควรรวมตัวกันสร้างขบวนการในการพัฒนาร่วมกัน สังคมทุกระดับควรมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว
2. ต้องทำความเข้าใจว่าชุมชนเป็นใคร และต้องทำให้ชุมชนเข้าใจถึงผลที่จะได้รับทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม เพื่อที่จะได้หันมาให้ความร่วมมือในการจัดการร่วมกัน
3. นักท่องเที่ยวควรได้รับข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งมรดกทางวัฒนธรรมที่ตนจะไปเยือนก่อนเพื่อเป็นการเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ที่จะได้รับเมื่อเดินทางไปถึงสถานที่นั้น
4. การพัฒนาชุมชนด้านจิตสำนึก ให้ความรู้ เตรียมทักษะในด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว
5. สิ่งที่จะนำไปปฏิบัติต่อการท่องเที่ยวในแหล่งมรดกวัฒนธรรมจะต้องผ่านการยอมรับจากชุมชนท้องถิ่นก่อน

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี (2541 : 12-15) กล่าวว่าภาครัฐมีเป้าหมาย 4 ประการในการพัฒนา และส่งเสริมการท่องเที่ยวคือ

1. ให้ประชาชนตื่นตัว ตระหนักถึงผลประโยชน์ และความสำคัญของการท่องเที่ยวภายในประเทศ
2. มุ่งกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปสู่คนท้องถิ่น
3. เพื่อลดจำนวนคนไทยที่เดินทางไปเที่ยวต่างประเทศ
4. เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นมีอาชีพ รายได้ จากสินค้าหัตถกรรมพื้นเมือง ผลผลิตทางการเกษตร หรือจากการบริการด้านการท่องเที่ยวให้มากขึ้น

นอกจากนี้วิวัฒน์ชัย ยังได้กล่าวถึงแนวทางปฏิบัติเพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้ง 4 ข้อว่าต้องดำเนินการดังนี้

1. จัดทำการศึกษาสัมพันธภาพอย่างต่อเนื่อง
2. พัฒนาปรับปรุงสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว

3. สร้างเสริมสิ่งอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว เช่น ศูนย์บริการข่าวสาร สถานที่พักแรม ร้านอาหาร ร้านสินค้าที่ระลึก และบุคลากรที่ให้บริการเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

4. การรักษาความปลอดภัยและป้องกันอุบัติเหตุ

5. การส่งเสริมอาชีพเพื่อรับการท่องเที่ยว เช่น การส่งเสริมอาชีพด้านการเกษตร สินค้าหัตถกรรมพื้นเมือง รวมทั้งการบริการอื่นๆ

วิวัฒน์ชัย ยังได้ให้ข้อคิดเพิ่มเติมว่า ในการพัฒนาการท่องเที่ยว ต้องคำนึงถึงผลเสียที่อาจกระทบไปถึงสังคมหรือมรดกทางศิลปวัฒนธรรม เอกลักษณ์ท้องถิ่น ตลอดจนธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้นจึงต้องมีการพิจารณาก่อนการวางแผนอย่างรอบคอบก่อนการดำเนินการ

พิสิฐ เจริญวงศ์ (2538 : 30-31) ให้ข้อคิดว่าประเทศไทยมีทรัพยากรที่เป็นประโยชน์และมีค่าต่อการท่องเที่ยวอยู่แล้วคือศิลปวัฒนธรรม สินค้าคือตัวของเรา นักท่องเที่ยวเป็นเพียงผู้ที่เข้ามาชื่นชมและกลับไป ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่าเราจะมีการบริหารจัดการอย่างไรให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยไม่เกิดการสูญเสียหรือมีการสูญเสียน้อยที่สุด พิสิฐ เจริญวงศ์ ยังได้กล่าวถึงการจัดการที่จะส่งผลให้การท่องเที่ยวเกิดประโยชน์มากกว่าโทษ ซึ่งจะต้องคำนึงถึงหลักการ 3 ประการหรือ 3M อันได้แก่

1. Minimum คืออย่างน้อยที่สุด ใช้สำหรับการท่องเที่ยวที่รับนักท่องเที่ยวจำนวนมากไม่ได้
2. Mild-tourism คือการท่องเที่ยวอย่างพอสมควร
3. Mass-tourism คือขีดความสามารถในการรองรับของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับการจัดการ

ศิริ สามสุโพธิ์ (2539 : 383-386) กล่าวถึงการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในแง่ของการอนุรักษ์ไว้ 10 ประการ คือ

1. การออกกฎหมายเวนคืนที่ดินในสถานที่ท่องเที่ยว เพราะถ้าสถานที่ท่องเที่ยวอยู่ในความครอบครองของเอกชน ซึ่งการดูแล ปรับปรุง โดยเจ้าของที่ดินเอง อาจจะทำให้สถานที่ท่องเที่ยวเกิดความเสียหาย หรือหมดคุณค่า หรืออาจมีการเกิดค่าบริการที่ไม่เป็นธรรมกับนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวเข้าไปในสถานที่ท่องเที่ยวได้น้อย
2. สร้างสถานที่ท่องเที่ยวไว้ในย่านชุมชน หรือไม่ไกลจากย่านชุมชน
3. จัดให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานให้เพียงพอ

4. จัดให้มีระบบการรักษาความสะอาด เพราะความสะอาดคือหัวใจสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

5. จัดให้มีร้านจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ให้มีปริมาณเพียงพอ ราคาเหมาะสม การจัดร้านเป็นสัดส่วน มีระเบียบ

6. สร้างร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึกและสินค้าพื้นเมือง เพื่อเป็นการรวบรวมสินค้าที่เป็นสัญลักษณ์ หรือผลิตผลของท้องถิ่น ที่กระจัดกระจาย มารวมกันไว้ในที่เดียวกัน เพื่ออำนวยความสะดวกในการซื้อของนักท่องเที่ยว ซึ่งมีเวลาค่อนข้างจำกัด

7. สร้างสถานที่พักแรม ซึ่งควรจะอยู่ในรูปของบ้านพักประเภทเกสต์เฮาส์ (Guest House) แทนการสร้างอาคารสูงหลายชั้น เพราะจะบดบังทัศนียภาพที่สวยงาม

8. การทำป้ายโฆษณาตามสถานที่ท่องเที่ยวเพื่อชี้แจงข้อปฏิบัติเมื่อเข้าไปในสถานที่ท่องเที่ยว

9. การเก็บค่าบริการ ซึ่งไม่ควรจะแพงมากนัก

10. การรักษาความปลอดภัย สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบางแห่งจะอยู่ท่ามกลางชุมชน หรือมีบริเวณที่กว้างขวาง ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของนักท่องเที่ยวจึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะต้องคำนึงถึง

ขยายภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2537: 21-27) ได้กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวไว้ว่าการพัฒนาจะสำเร็จได้จะต้องพัฒนาองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว 3 ประการคือ

1. สิ่งดึงดูดใจจากการท่องเที่ยว (Attractions) ซึ่งอาจจะเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นหรือสิ่งที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ อาจจะเป็นสิ่งดึงดูดใจเกี่ยวกับสถานที่ (Site) หรือสิ่งดึงดูดใจจากเหตุการณ์ (Events)

2. ความสำราญจากแหล่งท่องเที่ยว (Amenities) แยกออกเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 ปัจจัยพื้นฐาน อันได้แก่ การคมนาคม ยานพาหนะ ลานจอดรถ น้ำ ไฟฟ้า ระบบกำจัดน้ำเสีย ระบบกำจัดขยะ ระบบการสื่อสาร (โทรศัพท์ ไปรษณีย์ ฯลฯ)

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวกสบาย ได้แก่ ที่พักแรม ร้านอาหาร ภัตตาคาร ร้านขายของที่ระลึก สถานเริงรมย์ บริการรถเช่า บริการนำเที่ยว เป็นต้น

3. ความสามารถในการเข้าถึง (Accessibility) คือวิธีการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว มีความหมายครอบคลุมเรื่องของ ยานพาหนะ ระยะทาง ระยะเวลา ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ซึ่งความสามารถในการเข้าถึงนี้มีองค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึง 2 ประการคือ

8.1 องค์ประกอบเชิงปริมาณ หมายถึงความเพียงพอต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว เช่น ความจุ และความถี่ ของยานพาหนะ

8.2 องค์ประกอบเชิงคุณภาพ หมายถึง ความสะดวกสบายในการเดินทาง ความประหยัด และความปลอดภัย

สรุปได้ว่าในการพัฒนาแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว นั้น สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงในแผนงานเพื่อเพิ่มขีดสมรรถนะความสามารถ ของทรัพยากรการท่องเที่ยว ก็คือการอนุรักษ์คุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม เพราะทรัพยากรทางวัฒนธรรม เป็นสิ่งอันหวงต่อการเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะของนามธรรม หรือวัฒนธรรมทางด้านจิตใจ การพัฒนาอาจกลายเป็นการทำลายคุณค่า หรือความดึงดูดใจอันเป็นสารูปของแหล่งท่องเที่ยวไปโดยไม่ได้ตั้งใจ การพัฒนาแหล่งทรัพยากรวัฒนธรรมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่ต้องคำนึงถึงเสมอ 7 ประการคือ

1. การศึกษาเพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องราวเกี่ยวกับความสำคัญ คุณค่า ประวัติศาสตร์ ความเป็นมาของทรัพยากรวัฒนธรรมในแหล่งท่องเที่ยวนั้น เพื่อเป็นข้อมูลให้กับนักท่องเที่ยว เพื่อเพิ่มคุณค่าของประสบการณ์ในการเข้าชม ขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดเป็นความภาคภูมิใจของคนในชุมชนท้องถิ่นในมรดกทางวัฒนธรรมของตน
2. ปลูกฝัง สร้างจิตสำนึกของคนในชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดความรัก ห่วงแหน รักษา และที่สำคัญต้องดึงให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตนด้วย
3. การอนุรักษ์ บำรุงรักษา เพื่อรักษารูปแบบเดิมให้คงอยู่อย่างสมบูรณ์ หรือเสียหายน้อยที่สุด
4. ปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค และสิ่งอำนวยความสะดวก เพื่อรองรับการให้บริการนักท่องเที่ยว
5. ตระหนักถึงขีดความสามารถในการรองรับด้านการท่องเที่ยว
6. ส่งเสริมอาชีพดั้งเดิมของชุมชนท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็สนับสนุนอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว
7. ออกกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้ และการอนุรักษ์ ทรัพยากรการท่องเที่ยว

2.6 แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

สุรเชษฐ์ เชนฐมาส (2538 : 25-28) ได้ให้ความเห็นว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือวิถีสู่การท่องเที่ยวที่ยั่งยืน (Sustainable Tourism) แต่จะมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจของผู้ที่เกี่ยวข้อง นอกจากนี้ สุรเชษฐ์ ยังได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ว่ามีอยู่ 4 ประการคือ

1. การมีจิตสำนึก หรือความรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ (Ecologically Sensitive) ของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด อันได้แก่ผู้ประกอบการ นักท่องเที่ยว และชุมชนเจ้าของพื้นที่
2. การมีผลกระทบในเชิงลบต่อสภาวะแวดล้อมและทรัพยากรการท่องเที่ยวน้อยหรือต่ำ (Low Impact) ซึ่งเป็นไปในทางตรงข้ามกับการท่องเที่ยวแบบมวลชน
3. การให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว (Educational)
4. การกระจายรายได้สู่คนท้องถิ่น (Local Benefit) ไม่ให้ผลประโยชน์ตกอยู่กับนายทุนหรือกลุ่มคนเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

ยุวดี นีรันดร์ตระกูล (2539 : 103-106) ได้กล่าวถึงแนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน สรุปได้ 4 ประการ คือ

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องอยู่ภายใต้ขีดความสามารถของ ธรรมชาติ ชุมชน วัฒนธรรม ประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิต
 2. ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน
 3. ต้องมีการกระจายรายได้ อันเกิดจากกิจกรรมการท่องเที่ยวไปสู่ประชาชนทุกส่วน
 4. ต้องชี้นำภายใต้ความปรารถนาของประชาชนท้องถิ่น ที่อาศัยอยู่ในแหล่งท่องเที่ยว
- นั้น

การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการสนับสนุนให้มีมาตรฐานของการบริโภคที่ไม่ฟุ่มเฟือย อยู่ในขอบเขตการรองรับของระบบนิเวศ คำนึงถึงผลประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก และมีชุมชนเป็นรากฐานของการพัฒนา

ฐลสิทธิ์ ฐชาติ (2538 : 32-33) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเอาไว้ว่า หมายถึง การใช้ทรัพยากรทางการท่องเที่ยว เช่น ธรรมชาติ โบราณวัตถุสถาน วัฒนธรรมและ ประเพณีท้องถิ่นที่มีอยู่อย่างจำกัด อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ทั้งในปัจจุบันและอนาคต พยายามลดความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากร หรือทำให้กระทบต่อทรัพยากรให้น้อยที่สุด สงวนรักษาทรัพยากรให้คงอยู่ในสภาพเดิม การพัฒนาการ

ท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นการพัฒนาที่สามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และประชาชนเจ้าของท้องถิ่น ขณะเดียวกันก็ต้องสงวนรักษาทรัพยากรการท่องเที่ยวไว้ให้อนุชนรุ่นหลัง ในการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนี้ มีแนวคิดที่เป็นองค์ประกอบ 6 ประการคือ

1. การพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่นและระดับภูมิภาค
2. การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น
3. ขอบเขตของการพัฒนาการท่องเที่ยว
4. การใช้วัสดุและผลผลิตของท้องถิ่น
5. การกระจายรายได้
6. การจ้างงาน

นอกจากนี้ ชูลิทธิยังได้กล่าวถึง แนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ซึ่งมีอยู่ 5 ประการคือ

1. ควบคุมคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว
2. ให้ความรู้เกี่ยวกับความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยว
3. ควบคุมจำนวนนักท่องเที่ยวให้เหมาะสมกับความสามารถในการรองรับของพื้นที่
4. ดูแลพฤติกรรมของนักท่องเที่ยว
5. ให้บริการแก่นักท่องเที่ยว

Edmonds John and Leposky (Tourism in Southeast Asia : 40) ได้กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ว่าเป็นการบูรณาการสิ่งที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของสุขภาพและความปลอดภัย การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้พลังงานและสภาพแวดล้อมอย่างรู้คุณค่า รวมถึงการรักษาไว้ซึ่งลักษณะวิถีชีวิต รูปแบบ ของชุมชนท้องถิ่นให้คงอยู่ และปลอดภัยจากผลกระทบที่อาจเกิดจากสังคมภายนอก

Moors (อ้างใน Edmonds John and Leposky) กล่าวว่า iva การพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนนั้น การพัฒนาจะต้องให้สอดคล้องกับความต้องการของนักท่องเที่ยวในปัจจุบัน และความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ในขณะเดียวกันก็ต้องมีการป้องกัน และส่งเสริมถึงสิ่งที่มีโอกาสจะเกิดขึ้นในอนาคตด้วย

บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา (2542 : 1-3) ได้ให้แนวคิดด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเอาไว้ เป็นการพัฒนาที่ควบคู่ไปกับการรักษาระบบนิเวศวิทยาที่มีอยู่แต่เดิม ให้คงอยู่หรือดีขึ้นโดยเป็นการพัฒนาทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนการให้ชุมชนเจ้าของพื้นที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมและผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว อย่างเหมาะสมเสมอภาคเท่าเทียมกันทุกส่วน กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ประกอบด้วย 5 ฝ่ายคือ กลุ่มนักท่องเที่ยว กลุ่มเจ้าของแหล่งท่องเที่ยว ผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว กลุ่มชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว กลุ่มเจ้าหน้าที่ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดแผนแม่บทเกี่ยวกับการพัฒนาการท่องเที่ยวปี 2545-2549 โดยมีกลยุทธ์ที่ส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน ดังนี้ (ข้อมูลจาก www.tat.or.th/masterplan วันที่ 30 มิถุนายน 2545)

1. กลยุทธ์ในการพัฒนาสมรรถนะการบริหารการท่องเที่ยวส่วนท้องถิ่น
 - 1.1 เตรียมความพร้อมและพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการการท่องเที่ยวให้แก่ผู้บริหารและผู้บริหารในสวนท้องถิ่น
 - 1.2 จัดตั้งคณะกรรมการอำนวยการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวระดับจังหวัดเพื่อให้เกิด Tourism Fast Track ระดับจังหวัด
 - 1.3 จัดทำแผนนำร่องด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกับท้องถิ่น
 - 1.4 สนับสนุนและให้รางวัลท่องเที่ยวท้องถิ่นดีเด่น
 - 1.5 สนับสนุนการจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมและศูนย์ข้อมูลทางวิชาการให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่น
2. กลยุทธ์การท่องเที่ยวยั่งยืน
 - 2.2 เร่งรัดการควบคุมคุณภาพสิ่งแวดล้อมและลดมลภาวะ ปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์
 - 2.3 ประกาศนโยบายที่ชัดเจนเกี่ยวกับการใช้พื้นที่บริการในเขตอุทยานแห่งชาติ ประชาสัมพันธ์ แผนบริการ กฎระเบียบ เวลาที่ให้บริการ อัตราค่าบริการให้ทราบโดยทั่วกัน
 - 2.4 ผลักดันให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำแผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ซึ่งจัดทำโดยคณะกรรมการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ ไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

2.5 กำหนดเขตพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในแต่ละจังหวัดให้มีพื้นที่สีเขียว และพื้นที่เปิดโล่งสำหรับประชาชนทั่วไปให้มากขึ้น

2.6 ประกาศใช้หลักเกณฑ์และมาตรฐานเพื่อป้องกันระบบนิเวศสำหรับธุรกิจท่องเที่ยว ที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

2.7 ขยายกำลังรองรับสาธารณูปโภคเพิ่มเติมจากความต้องการเดิมของท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับการขยายตัวด้านการท่องเที่ยว

2.8 ให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยว นักเรียน นักศึกษา ประชาชนทั่วไป เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สนับสนุนให้มีส่วนร่วมในการรักษาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมประเพณี โดยสร้างเป็นเครือข่ายกระจายอยู่ทั่วประเทศ

2.9 จัดทำศูนย์ข้อมูลเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

2.10 จัดทำทำเนียบแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ รวบรวมกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และแหล่งท่องเที่ยว พร้อมทั้งรายละเอียดอื่นๆ เช่น สิ่งอำนวยความสะดวก การเข้าถึง ลักษณะเด่น สภาพปัญหาที่มีในแหล่งท่องเที่ยว

2.11 จัดตั้งระบบติดตามสภาพทรัพยากรท่องเที่ยวที่ ททท. ได้ริเริ่มแล้วให้สมบูรณ์ เพื่อให้สามารถส่งข้อมูลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมที่วิกฤติ มายัง สกอ.พสท. และให้กลุ่มอนุรักษ์ท้องถิ่นเป็นเครือข่ายเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อมวลชน เพื่อสร้างแรงกดดันทางสังคมให้มีความรับผิดชอบต่อทรัพยากรการท่องเที่ยวของชาติ

3. กลยุทธ์การท่องเที่ยวเพื่อสังคมปัญญา เป็นการท่องเที่ยวเพื่อกระตุ้นให้เยาวชนและประชาชนหันมาสนใจองค์ความรู้ท้องถิ่น ประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรม และยังเป็นช่องทางการเรียนรู้ทางวิชาการและวิชาชีพอย่างต่อเนื่องให้กับประชาชน กระตุ้นให้เกิดความเข้าใจ ความรักมรดกของชาติ การท่องเที่ยวเป็นวิธีการหนึ่งที่จะช่วยยกระดับความรู้และจิตสำนึกของประชาชน มาตรการภายใต้กลยุทธ์การท่องเที่ยวเพื่อสังคมปัญญามีดังนี้

2.3 สนับสนุนลงทุนในการสืบค้นประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของแหล่งท่องเที่ยว สนับสนุนการสร้างข้อมูลสำหรับการท่องเที่ยวเชิงพุทธ

2.4 สร้างสารบบันเทิงและสาระสร้างสรรค์เพื่อให้การท่องเที่ยวเป็นเป็นวิธีการหนึ่งของการให้การศึกษาแก่เยาวชนและก่อให้เกิดโอกาสการเรียนรู้ อย่างต่อเนื่องของประชาชน

2.5 สร้างโครงการ E-tourism สำหรับนักเรียน นักศึกษา เน้น "เที่ยวให้รู้ ดูให้เกิดปัญญา"

2.6 ให้กิจกรรมขนส่งมวลชนของรัฐ และที่פקเป็นของหน่วยราชการ คิดค่าบริการสำหรับนักเรียน นักศึกษา ร้อยละ 40 ของราคาปกติในช่วงวันปกติเมื่อมีการเดินทางเป็นหมู่คณะไปทัศนศึกษานอกสถานที่

2.7 กลยุทธ์การพัฒนาสมรรถนะการบริหารการท่องเที่ยวส่วนท้องถิ่น

สรุปได้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนคือ การนำเอาทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีอยู่อย่างจำกัด มาปรับปรุง เปลี่ยนแปลง สร้างปัจจัยเสริมต่างๆ เพื่อให้มีขีดความสามารถในการให้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น โดยที่การพัฒนานั้น จะต้องเป็นการพัฒนาที่ไม่ทำลายระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ขณะเดียวกันชุมชนท้องถิ่นจะต้องเป็นผู้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรของตน ให้มีการกระจายผลประโยชน์ไปสู่คนในชุมชนอย่างทั่วถึง เพราะถ้าหากทุกคนได้รับผลประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวของตน ก็จะเกิดกระแสที่เป็น ความภาคภูมิใจ รัก ห่วงแหน อนุรักษ์ โดยไม่ต้องออกกฎหมายบังคับหรือคาดโทษ และความรู้สึกลึกซึ้งก็จะถูกถ่ายทอดไปยังคนรุ่นต่อไป ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนก็ยังคงมีอยู่ไม่หมดสิ้นไป องค์ประกอบของการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จะประกอบไปด้วย ทรัพยากรการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว การประกอบการด้านการท่องเที่ยว การเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชน และการร่วมมือ ส่งเสริม สนับสนุนจากภาครัฐตลอดจนองค์กรที่เกี่ยวข้อง

2.7 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ (อ้างใน มนตรี กรรพุมมาลย์ มปป. : 15) กล่าวถึงการพัฒนาโดยอาศัยวัฒนธรรมชุมชนเอาไว้ว่า เป็นการพัฒนาที่อาศัยวัฒนธรรม มาใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เป็นการพัฒนาที่เริ่มจากภายในชุมชนขึ้นมา ซึ่งจะสอดคล้องกับพื้นฐานทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน การพัฒนาลักษณะนี้จะใกล้เคียงกับการพัฒนาตามหลักการพึ่งตนเองหรือการพัฒนาโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาตามแนวทางวัฒนธรรมชุมชนนี้ มี 3 แนวทางคือ

1. การนำเอาวัฒนธรรมดั้งเดิมทั้งด้านรูปแบบและเนื้อหา มาใช้ในการพัฒนา เช่น การระดมทุนโดยการทอดผ้าป่า
2. การถือเอาวัฒนธรรมเป็นเป้าหมายในตัวเอง เช่น การเก็บบันทึกเรื่องราวในลักษณะของคำกลอน หรือนิทาน

3. การทำการพัฒนาโดยนำเอามิติทางวัฒนธรรม เข้าไปสอดแทรกในกิจกรรมทุกส่วนของชีวิต เช่นการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาขององค์กรศาสนาต่างๆ

บุญเทียน ทองประสาน (2531 : 87-94) ได้กล่าวถึงแนวคิดในการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมชุมชนเอาไว้ว่า ในการพัฒนาจำเป็นต้องพัฒนาคนพร้อมกันในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ อุดมการณ์ การเมือง วัฒนธรรม และศาสนา วัฒนธรรมมีความสัมพันธ์กับวิถีการผลิตของชุมชน และมีวิวัฒนาการภายในตัวเอง เมื่อวิถีการผลิตเปลี่ยนหรือพัฒนาไปวัฒนธรรมของชาวบ้านก็จะเปลี่ยนหรือพัฒนาตามไปด้วย

ศรีศักร วัลลิโกดม (2544 : 73-74) ได้กล่าวเอาไว้ที่น่าสนใจว่า วัฒนธรรมคือวิถีชีวิตของคนแต่ละกลุ่มซึ่งมีความหลากหลายแตกต่างกัน การพัฒนาโดยใช้มิติของวัฒนธรรมเป็นตัวนำในรูปแบบหนึ่งๆ กับชุมชนหนึ่งอาจใช้แล้วประสบความสำเร็จ แต่ไม่ได้หมายความว่าสามารถนำมาใช้กับทุกๆชุมชนได้ เพราะวัฒนธรรมเป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนในชุมชนหนึ่งๆ เท่านั้น

สรุปได้ว่าวัฒนธรรมชุมชน คือรากฐานสำคัญที่จะต้องคำนึงถึงในการวางแผนเพื่อการพัฒนา การพัฒนาชุมชนโดยวิธีการที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง ของพื้นฐานชีวิตคนในชุมชน จะได้รับการยอมรับ และได้รับความร่วมมือ ไม่มีการต่อต้าน ส่งผลเป็นแรงขับเคลื่อนในการพัฒนาให้สามารถบรรลุผลได้ดีมากกว่า การพัฒนาโดยใช้หลักวัฒนธรรมชุมชนนั้น เป็นการพัฒนาจากภายในชุมชนเอง โดยอาศัยมิติทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น อันจะส่งผลให้เกิดความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม และความเป็นเอกภาพของชุมชน

2.8 แนวคิดเกี่ยวกับการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว

ธรรมศักดิ์ โรจนสุนทร (2522) ได้แบ่งปัจจัยที่ใช้ในการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1) ลักษณะความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว ด้านประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อและวิถีชีวิต โดยจะพิจารณาถึง

1.1 ลักษณะเด่น หรือความแปลก

1.2 ความสวยงามน่าประทับใจ

1.3 คุณค่าทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม

2) ความสมบูรณ์ของปัจจัยเสริมด้านการท่องเที่ยว อันได้แก่ระบบโครงสร้างพื้นฐานสิ่งบริการและอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้อง โดยจะต้องพิจารณาถึง

- 2.1 ความสะดวกในการเข้าถึง
- 2.2 ความพร้อมด้านระบบโครงสร้างพื้นฐาน
- 2.3 ความพร้อมด้านสิ่งบริการและอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว
- 2.4 ความปลอดภัย
- 2.5 สภาพแวดล้อมและบรรยากาศ

ปัจจัยทั้งหมดนี้ จะเป็นตัวบ่งชี้ถึงความเหมาะสมและโอกาสในการเป็นอุปทานการท่องเที่ยวเฉพาะแต่ละแหล่งท่องเที่ยว โดยผลของการประเมินจะถูกนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อหาแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมต่อไป

ประสิทธิ์ คุณรัตน์ (อ้างในเศกสรรค์ ยงวณิชย์, 2541 : 13) ได้กำหนดหลักเกณฑ์การประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1) คุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วย

- 1.1 ลักษณะเด่น ความประทับใจ ความดึงดูดใจของนักท่องเที่ยว
- 1.2 ความสวยงามตามธรรมชาติ
- 1.3 ความวิจิตร ประณีต ของแหล่งท่องเที่ยวประเภทศิลปกรรม
- 1.4 ความเก่าแก่ใหญ่โตโอฬาร เอกลักษณะ คุณค่าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี
- 1.5 ชื่อเสียงและความนิยมของนักท่องเที่ยว
- 1.6 สภาพแวดล้อมและการอนุรักษ์

2) สภาพความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว มีประเด็นที่จะต้องพิจารณาดังนี้

2.1 ลักษณะที่ตั้ง สภาพถนน เส้นทางสู่แหล่งท่องเที่ยว ระยะห่างจากชุมชน ความสะดวกของเส้นทาง ปริมาณและความถี่ของการขนส่ง

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวกและบริการภายในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ที่จอดรถ ร้านอาหาร ที่พักแรม การให้บริการข้อมูลข่าวสาร ห้องน้ำ ระบบกำจัดขยะ ระบบกำจัดน้ำเสีย เป็นต้น

- 2.3 ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน
- 2.4 ความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อย

คณะวิจัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (อ้างใน เสกสรรค์ ยงวณิชย์, 2541 : 14)

ได้ประยุกต์วิธีการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว ของ Bailey และ Lazarsfeld เรียกว่าเป็น การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามวิธี Typology มีกฎเกณฑ์การประเมินใน 5 ส่วนคือ

1) ความหลากหลายของกิจกรรมในแหล่งท่องเที่ยว โดยกำหนดไว้ว่าแหล่งท่องเที่ยว ที่มีกิจกรรมสำหรับนักท่องเที่ยวมากกว่า 8 กิจกรรมขึ้นไป จัดว่ามีกิจกรรมมาก หากมีน้อยกว่า 8 กิจกรรม ถือว่ามีกิจกรรมน้อย กิจกรรมการท่องเที่ยวต่างๆ ได้แก่ การชมทิวทัศน์ การปิกนิก เล่นรอบกองไฟ ตกปลา ดูประการัง ว่ายน้ำ ดำน้ำ พายเรือ อาบแดด ปีนเขา ดูสัตว์ ให้อาหาร ทำบุญ ทำนายดวงชะตา ชมศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม โบราณวัตถุสถาน ชื้อของที่ระลึก การชิมอาหาร หรือเครื่องดื่มประจำถิ่น เป็นต้น

2) ความพร้อมในการรองรับนักท่องเที่ยวด้านสาธารณูปโภค แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ

2.1 สภาพการเข้าถึง หมายถึง ถนน ยานพาหนะ ระยะทาง

2.2 สิ่งอำนวยความสะดวก หมายถึง น้ำประปา ไฟฟ้า ระบบโทรคมนาคม ห้องน้ำ ที่จอดรถ โรงพยาบาล สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง ระบบกำจัดขยะ ระบบกำจัดน้ำเสีย เป็นต้น

3) ความพร้อมในการบริการ ได้แก่ การสื่อสาร ที่พักแรม อาหารและเครื่องดื่ม การขนส่ง บริการนำเที่ยว ร้านจำหน่ายของที่ระลึก การให้ข่าวสารการท่องเที่ยว ความปลอดภัย เป็นต้น

4) อรรถาธิบายได้แก่ ความเป็นมิตร ทักษะ ทักษะ ความซื่อสัตย์

5) ความซาบซึ้ง ซึ่งแบ่งออกเป็นด้านภูมิทัศน์ และประเพณีศิลป

การให้คะแนนในแต่ละส่วนจะกำหนดไว้ที่คะแนนสูงสุดคือ 10 คะแนน คะแนนต่ำสุดคือ 0 คะแนน ถ้าคะแนนซึ่งแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ ได้รับ มีค่าเฉลี่ยมากกว่าครึ่งหนึ่ง ถือว่ามี ความเหมาะสมในด้านนั้นๆ

วิวัฒน์ ชัย บุญยภักดี (2532 : 42-45) เป็นอีกผู้หนึ่งที่ได้ให้หลักเกณฑ์การพิจารณา ประเมินศักยภาพ และความสำคัญของแหล่งท่องเที่ยวไว้ 6 ประการคือ

1. คุณค่าในตัวของแหล่งท่องเที่ยว ถือว่าเป็นตัวแปรสำคัญที่จะดึงดูดนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะมีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น ความสวยงาม ความเก่าแก่ คุณค่าทางประวัติศาสตร์ ศาสนา บรรยากาศ สภาพภูมิทัศน์ เป็นต้น

2. สภาพการเข้าถึง คือการคมนาคมเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยวนั้นสะดวกหรือไม่ ไปได้ทุกฤดูกาลหรือไม่ สภาพถนนเป็นอย่างไร ค่าใช้จ่ายในการเดินทางเป็นอย่างไร ในการวัดความใกล้ไกล จะวัดจากจุดศูนย์กลางทางการท่องเที่ยว เช่น วัดจากตัวเมือง

3. สิ่งอำนวยความสะดวก คือสิ่งบริการขั้นพื้นฐานที่จำเป็นต่อการท่องเที่ยว เช่น ระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการในแหล่งท่องเที่ยว สถานที่พักแรม ร้านอาหาร และอื่นๆ ในการพิจารณาจะทำการพิจารณาควบคู่กันไปทั้งด้านปริมาณและคุณภาพ กรณีที่แหล่งท่องเที่ยวไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกครบครัน ให้พิจารณาถึงความสะดวก ความยากง่าย ความใกล้หรือไกล ที่จะไปใช้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกจากชุมชนใกล้เคียง

4. สภาพแวดล้อม หมายถึง สิ่งรอบตัวแหล่งท่องเที่ยวและบริเวณใกล้เคียง เช่น สภาพภูมิศาสตร์ ระบบนิเวศ สภาพทางกายภาพ สภาพอากาศ กลิ่น เสียง ควัน เป็นต้น

5. ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว คืออุปสรรคหรือข้อขัดข้อง ในการใช้สถานที่นั้นๆ เป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยวของพื้นที่ ความสามารถในการรองรับของระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา เพียงพอที่จะบริการนักท่องเที่ยวจำนวนมากได้หรือไม่

6. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน หมายถึงการเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ชื่อเสียงของแหล่งท่องเที่ยว จะเป็นตัวบ่งชี้ ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวว่ามีเพียงใด และถ้าหากจะต้องพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจะต้องเพิ่มการประชาสัมพันธ์มากน้อยเท่าใด

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ (2537 : 72-92) ได้กล่าวถึง ปัจจัยดึงดูด (Pull Factors) ของสถานที่ท่องเที่ยว ซึ่งเป็นปัจจัยก่อให้เกิดแรงกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวเกิดความต้องการเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวนั้น ปัจจัยดึงดูด จะมีทั้งสิ่งที่เป็นลักษณะธรรมชาติ และสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่

1. การค้นพบสถานที่ท่องเที่ยวใหม่ๆ

2. ประสิทธิภาพของสื่อมวลชน และการพัฒนาทางเทคโนโลยีต่างๆ เช่น กล้องถ่ายภาพที่มีคุณภาพดี สามารถถ่ายภาพความสวยงามในมุมกว้างได้ เพื่อใช้ในการเผยแพร่ความสวยงามและคุณภาพในการผลิตสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ ทำให้นักท่องเที่ยวได้รับสื่อการโฆษณาที่มีคุณภาพ

3. การพัฒนาสิ่งดึงดูดใจ คือการพัฒนาองค์ประกอบทางการท่องเที่ยว ทั้งที่มีขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่ถูกมนุษย์สร้างขึ้น รวมถึงการบริการที่ดี น่าประทับใจต่อนักท่องเที่ยว

4. ระบบคมนาคมขนส่งที่มีประสิทธิภาพ เพิ่มความสะดวก รวดเร็ว ประหยัด และปลอดภัย

5. ระบบการตลาดที่มีประสิทธิภาพ ที่จะช่วยให้การจำหน่ายสินค้าและบริการการท่องเที่ยวถึงมือลูกค้าได้ดียิ่งขึ้น

6. ความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีการให้บริการข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยว จะช่วยให้นักท่องเที่ยวเกิดความมั่นใจในการเดินทาง มีการเตรียมการได้อย่างเหมาะสม ลดปัญหาความยุ่งยากวุ่นวายที่อาจเกิดขึ้นจากการเดินทางท่องเที่ยวได้

7. ทศนคติและค่านิยมในการเดินทางต่อแหล่งท่องเที่ยว

8. นโยบายของรัฐในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ซึ่งอาจจะเป็นโดยทางตรงอันได้แก่ การสนับสนุนผู้ประกอบการเกี่ยวกับธุรกิจท่องเที่ยว ส่งเสริมการลงทุนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว การรักษาความสงบภายในประเทศให้เอื้ออำนวยต่อการลงทุน หรือการสนับสนุนทางอ้อมอันได้แก่ การออกกฎหมายการจ่ายค่าจ้างวันหยุด การให้ส่วนลดพิเศษในการใช้บริการสาธารณูปโภค สาธารณูปการของรัฐ ให้แก่ เด็ก คนชรา หรือคนพิการ เป็นต้น

Cohen Erik (1995, 9 -11) ได้กล่าวถึงสิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยวของประเทศไทย โดยแบ่งเป็น 5 ประการคือ

1. ความดึงดูดใจด้านสภาพธรรมชาติ (Natural Attractions)
2. ความดึงดูดใจด้านเรื่องราวหรือสถานที่ทางประวัติศาสตร์ (Historical Attractions)
3. ความดึงดูดใจด้านเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Attractions)
4. ความดึงดูดใจด้านวัฒนธรรม (Cultural Attractions)
5. ความหลากหลายของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดขึ้นในวันหยุด (Vacationing Attraction) เช่น ทัวร์ดำน้ำ (Diving Tour) ทัวร์กอล์ฟ (Golfing Tour) เป็นต้น

จากแนวคิดของบุคคลต่างๆ สามารถสรุปได้ว่าการประเมินศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวจะวัดจากองค์ประกอบสำคัญดังนี้

- 1) ด้านความดึงดูดใจของแหล่งท่องเที่ยว

1.1 ลักษณะทางการภาพทั่วไป เช่น สภาพภูมิประเทศ สภาพภูมิอากาศ ประชากร เศรษฐกิจและสังคม เป็นต้น

1.2 ลักษณะของความเด่น ความแปลก และความมีชื่อเสียง

1.3 ความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และคุณค่าทางมรดกวัฒนธรรม

2) ด้านความสามารถในการเข้าถึง

2.1 ความยาก ง่าย ในการเดินทางเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว รวมถึงสภาพเส้นทาง

2.2 ปริมาณ คุณภาพ และความถี่ของยานพาหนะในการเดินทาง

2.3 ความประหยัดด้านค่าใช้จ่าย และความคุ้มค่าด้านการใช้เวลาในการเดินทาง

ทาง

2.4 ความปลอดภัย

3) ด้านความสามารถในการอำนวยความสะดวกและบริการ

3.1 ระบบสาธารณูปโภคพื้นฐาน ได้แก่ ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา การสื่อสาร เป็นต้น

3.2 สิ่งอำนวยความสะดวกที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ได้แก่ สถานที่พักแรม ร้านอาหารและบันเทิง ร้านจำหน่ายของที่ระลึก การบริการด้านข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยว ป้ายสื่อความหมาย ป้ายบอกทาง เป็นต้น

2.9 นโยบายของภาครัฐ

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2545 - 2549 (ข้อมูลจาก www.nesdb.go.th, วันที่ 30 มิถุนายน 2545) สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้มองเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมโดยรวมของประเทศจึงได้กำหนดให้การท่องเที่ยวเป็นหนึ่งใน "แนวทางเร่งด่วนเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจและสังคม" เรื่องของการท่องเที่ยวจึงถูกบรรจุไว้ในยุทธศาสตร์การเพิ่มสมรรถนะและขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ หัวข้อของการส่งเสริมการค้าบริการที่มีศักยภาพเพื่อสร้างงาน กระจายรายได้ และหารายได้จากเงินตราต่างประเทศ ซึ่งได้กล่าวถึงเรื่องของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนเพื่อเพิ่มการจ้างงานและกระจายรายได้สู่ชุมชน โดยมีสิ่งที่จะต้องดำเนินการคือ

1. พัฒนาคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวให้สามารถรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศ โดยการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงกลุ่มพื้นที่ และสนับสนุนการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่สอดคล้องกับศักยภาพเชิงวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ โดยไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ได้แก่ การท่องเที่ยวเชิง

นิเวศอย่างถูกวิธี การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและประเพณี การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเพื่อการกีฬา สุขภาพ และสวนสนุก

2. ปรับปรุงคุณภาพด้านการบริการและผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อมให้ได้มาตรฐานและเพียงพอ โดยต้องให้ความสำคัญเรื่องความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว แก้ปัญหาการหลอกลวงเอาเปรียบนักท่องเที่ยว พัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านการท่องเที่ยว บริการข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย ตลอดจนการพัฒนาคุณภาพของบุคลากร

3. ส่งเสริมบทบาทชุมชนและองค์กรชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวอย่างครบวงจร สร้างจิตสำนึกและความเข้าใจแก่ชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน รวมถึงสนับสนุนให้มีการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านและบริการในท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับธุรกิจท่องเที่ยว

4. ให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายนักท่องเที่ยวที่มีระยะเวลาพักนาน และนักท่องเที่ยวคุณภาพ อันได้แก่นักท่องเที่ยวกลุ่มการประชุม นิทรรศการนานาชาติ การท่องเที่ยวเพื่อเป็นรางวัล เพื่อเพิ่มสัดส่วนรายได้ต่อนักท่องเที่ยว เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยต้องจัดให้มีระบบบริหารจัดการเฉพาะเป็นผู้รับผิดชอบ จัดสร้างศูนย์ประชุมและศูนย์แสดงสินค้านานาชาติในเมืองหลักที่มีศักยภาพ

5. ประชาสัมพันธ์ ส่งเสริม และสร้างจิตสำนึกเรื่องของการท่องเที่ยวแบบมีคุณภาพ เพื่อส่งเสริมให้คนไทยเที่ยวเมืองไทยมากขึ้น กระตุ้นให้มีการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ ที่ได้รับการพัฒนาให้เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวหลักในพื้นที่ เพื่อเป็นการสร้างงานและกระจายรายได้ไปสู่ท้องถิ่น

จากแนวทางการดำเนินงานทั้ง 5 ข้อ ดังกล่าวข้างต้น เป็นดัชนีชี้วัดถึงการที่ภาครัฐตระหนักและเห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยว และมีเป้าหมายชัดเจนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางเลือกใหม่ อันได้แก่ การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพและการกีฬา เป็นต้น ประกอบกับนโยบายการบริหารงานของภาครัฐปัจจุบัน ได้เน้นการกระจายอำนาจการปกครองและอำนาจการบริหารสู่ท้องถิ่นมากขึ้น โดยในส่วนของการท่องเที่ยวได้เน้นการส่งเสริมบทบาทของชุมชน และองค์กรชุมชนท้องถิ่น ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวของท้องถิ่นตน เพื่อให้เกิดความยั่งยืน และเกิดกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวของท้องถิ่น

2.10 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Bali Experience on Tourism (อ้างใน สามพร มณีไมตรีจิต, 2533 : 33-41) กล่าวถึงการพัฒนาการท่องเที่ยวในบาหลี ซึ่งยึดเอาแนวความคิดด้านวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเป็นหลักสำคัญ โดยถือว่าวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรที่มีศักยภาพมากที่สุดในสังคมชีวิตของชาวบาหลี วัฒนธรรมที่แข็งแกร่งเพียงพอจะเป็นพลังอำนาจสำคัญในการดึงดูดจำนวนนักท่องเที่ยวให้เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ขณะเดียวกันสังคมบาหลีมีการเปลี่ยนแปลงยืดหยุ่นที่เหมาะสม มีการปรับตัวอยู่เสมอ ผลกระทบจากการท่องเที่ยวจึงไม่ร้ายแรงพอที่จะทำให้ทำลายโครงสร้างทางวัฒนธรรมภายในของบาหลีได้ หลักการสำคัญที่บาหลียึดมั่นในด้านการท่องเที่ยวคือ "การท่องเที่ยวต้องขึ้นอยู่กับบาหลี ไม่ใช่บาหลีต้องพึ่งพาการท่องเที่ยว" ซึ่งหลักการนี้ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวและวัฒนธรรมของบาหลีมีการผูกพันที่แน่นแฟ้น จากการวิจัยสำรวจความสนใจของนักท่องเที่ยวที่เข้าไปท่องเที่ยวในบาหลี พบว่าร้อยละ 61.78 เข้าไปเที่ยวเพราะสนใจในเรื่องวัฒนธรรม ร้อยละ 32.85 ให้ความสนใจในเรื่องสภาพทัศนธรรมชาติ นิเวศวิทยา พืชและสัตว์ ส่วนอีก จำนวนร้อยละ 5.37 สนใจในเรื่องอื่นๆ

บทบาทของวัฒนธรรมในการพัฒนาการท่องเที่ยวของบาหลีคือ การเป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยว เป็นทรัพยากรที่ดึงดูดใจในด้านการท่องเที่ยว และเป็นสิ่งที่สร้างลักษณะความเป็นพิเศษให้แก่แหล่งท่องเที่ยว เช่นสถานที่ประวัติศาสตร์ มนุษยวิทยา วัด พระราชวัง หมู่บ้านโบราณ พิพิธภัณฑสถาน วัฒนธรรมต่างๆ ของชุมชนไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมทางกายภาพ หรือแง่มุมทางอุดมคติ ความรู้สึกนึกคิด จะสามารถสื่อสารกับนักท่องเที่ยวได้ ก่อให้เกิดเป็นภาพลักษณ์ที่ลึกซึ้งประทับใจ

Michel Picard (1996 : 11-14, 129-133) เป็นอีกท่านหนึ่งที่ได้ศึกษาเรื่องของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของบาหลี และมีประเด็นที่น่าสนใจว่า ความสำเร็จของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของบาหลี ประการแรกเป็นเพราะความเข้มแข็งของชุมชน ซึ่งมีศรัทธาและความเชื่อมั่นในศาสนาอย่างแรงกล้า มีวิถีชีวิตที่ผูกพันเกี่ยวโยงกับศาสนาเกือบทุกเรื่อง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจะเป็นลักษณะของความสัมพันธ์แนวราบ มีวัดและสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นศูนย์กลางเป็นสังคมที่มีรากฐานในการเคารพนับถือปุยาตายายและผู้อาวุโส ชาวบาหลีต่างตระหนักดีว่า นอกจากความเป็นเอกลักษณ์ทางลักษณะภูมิศาสตร์แล้ว ความเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมคือจุดขายที่สำคัญที่สุดที่ชาวบาหลีมีอยู่ และสามารถดึงดูดใจนักท่องเที่ยว ปัจจัยที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่เสริมให้ทรัพยากรทางวัฒนธรรมของบาหลีได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวน้อย

ก็คือนโยบายด้านการท่องเที่ยวของภาครัฐ ที่ให้ความสำคัญมากต่อการดำรงไว้ซึ่งความศักดิ์สิทธิ์ และความสำคัญของประเพณีพิธีกรรมต่างๆ อันเกี่ยวข้องกับศาสนา ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชาวบาหลี เห็นได้ชัดจากการที่ภาครัฐได้ออกกฎข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวไว้คือ

3 ไม่อนุญาต ให้นำเอาการเดินรำ ประเภทที่มีไว้ใช้ในพิธีกรรมอันเกี่ยวข้องทางศาสนา ออกมาแสดงภายนอกสถานที่ ที่ได้กำหนดเอาไว้ แต่จะอนุญาตให้นักท่องเที่ยวเข้าไปชมในสถานที่นั้นๆ ได้กรณีที่มีการจัดทำพิธีกรรม

4 การออกกฎควบคุมกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวของมณฑลเทศาภิบาล มณฑลเทศาภิบาลจะต้องได้รับใบอนุญาตการประกอบอาชีพจากสำนักงานการท่องเที่ยวบาหลี (Bali Government Tourism Office) จะต้องแต่งกายในแบบของบาหลีในขณะที่ปฏิบัติงาน และมณฑลเทศาภิบาลจะต้องเป็นสมาชิกของสมาคมวิชาชีพ (Professional Association) ซึ่งควบคุมดูแลโดยภาครัฐ

5 ห้ามมิให้นักท่องเที่ยวเข้าไปในวัด หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดู ในขณะที่กำลังมีการดำเนินพิธีกรรมทางศาสนา แต่จะอนุญาตให้นักท่องเที่ยวเข้าไปชมสถานที่ได้กรณีที่ ไม่ได้ทำพิธีกรรม

6 เพื่อไม่ให้เกิดการเข้าชมวัด หรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เป็นไปในเชิงการค้า จึงไม่ให้เกิดการเก็บค่าเข้าชมสถานที่ แต่จะใช้วิธีการบริจาคเงินบำรุงตามความสมัครใจของนักท่องเที่ยวแทน

สุทธิชัย อมพันธ์ (2541 : 52-56) ได้ทำการศึกษาเรื่องของศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น ในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยใช้กรณีศึกษาเส้นทางสายลำน้ำกก สรุปได้ข้อเสนอแนะในการพัฒนาเพื่อให้เกิดความยั่งยืนดังนี้

1. ควรสนับสนุนให้ชุมชนจัดตั้ง "ธุรกิจชุมชน" ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว ส่งเสริมให้มีศูนย์หัตถกรรมพื้นบ้าน และที่พักในรูปแบบของ Home Stay เพื่อให้ผลประโยชน์ จากการท่องเที่ยวไม่กระจุกอยู่ที่นายทุน หรือคนเพียงกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง

2. เพิ่มความร่วมมือ และประสานงานระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ และภาคเอกชนรวมถึงชุมชนท้องถิ่น เช่นการจัดตั้งกลุ่มหรือชมรมการท่องเที่ยวในชุมชน

3. กำหนดทิศทางการเจริญเติบโตของการท่องเที่ยวในท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวในรูปแบบของเส้นทางท่องเที่ยว

4. มีการประชาสัมพันธ์ และส่งเสริมให้ชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวในเชิงอนุรักษ์ เพื่อให้เกิดการรักษาสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมท้องถิ่น

5. เมืองคักรหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบด้านการอำนวยความสะดวกและความปลอดภัยของนักท่องเที่ยว

มธุรส ปราบไพร (2543 : 116 -121) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ศักยภาพของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้กรณีศึกษาชุมชนไทยทรงดำ บ้านเขาย้อย อำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี พบว่าศักยภาพในการพัฒนาของชุมชน ขึ้นอยู่กับความเข้มแข็งในการรวมกลุ่ม ความเข้มแข็งทางวัฒนธรรม ระบบอุดมการณ์ของชุมชน การเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วม เพื่อตัดสินใจร่วมกันอย่างสมัครใจและยุติธรรม โดยทั้งนี้ จะต้องมีส่วนนำชุมชนทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ที่เข้มแข็งมีศักยภาพ โดยได้ระบุว่า ปัจจัยที่มีผลทำให้ชุมชนไทยทรงดำของบ้านเขาย้อยเกิด ศักยภาพเพื่อการพัฒนา มี 3 ปัจจัย คือ

1. วัฒนธรรมชุมชนที่มีความเข้มแข็ง มีการสืบทอดอย่างต่อเนื่องจากคนรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง
2. การพึ่งตนเองของชุมชน โดยอาศัยปัจจัยภายในเป็นตัวสร้างรายได้ และเห็นว่าการท่องเที่ยวเป็นเพียงอาชีพเสริม รายได้หลักของชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับกรท่องเที่ยว มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันและยอมรับนับถือให้ความเคารพผู้อาวุโส รวมทั้งผู้นำทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งการเข้ามามีส่วนร่วมนี้เกิดจากความสมัครใจและแรงจูงใจจากภายในชุมชนเอง ตั้งแต่ระดับการรับรู้ข้อมูล จนถึงระดับของการแบ่งปันจัดสรรผลประโยชน์ร่วมกันอย่างเป็นธรรม

รัฐทิติยา หิรัญยหา (2544 : 85-91) ได้ทำการศึกษาเรื่อง แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว โดยใช้กรณีศึกษาหมู่บ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี มีประเด็นที่น่าสนใจคือ ศักยภาพของชุมชนเพื่อการพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวนั้น นอกจากจะต้องมีความพร้อมด้านองค์ประกอบที่ดึงดูดใจอันได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัฒนธรรม ประเพณี วิธีการดำเนินชีวิต ตลอดจนสาธารณูปโภคและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เพียงพอ สิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ การบริหารจัดการภายในชุมชนที่ดี โดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้ประสบความสำเร็จ จะต้องรู้และเข้าใจในสสารูป (Image) ของพื้นที่นั้นๆ หากพัฒนาโดยไม่คำนึงถึงสสารูปของพื้นที่ จะทำให้เสียสสารูปเดิม ซึ่งเคยเป็นเสน่ห์ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาถึง เมื่อนักท่องเที่ยวเข้ามา และได้พบกับสิ่งที่เขาคาดหวังไว้ จะเกิดความรู้สึกในด้านลบ และจะไม่มาแหล่งท่องเที่ยวนั้นอีก ทั้งนี้ได้เสนอแนะข้อ

คิดเห็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ปัญหา อุปสรรค และข้อจำกัด ของการบริหารจัดการที่ดี อันทำให้การพัฒนาล่าช้า หรือไม่ประสบความสำเร็จ ซึ่งไม่ควรมองข้าม ได้แก่ การวางขอบเขตอำนาจความรับผิดชอบที่ไม่ชัดเจน ความคิดเห็นที่แตกต่างไม่ตรงกัน ก่อให้เกิดความแบ่งแยก เกี่ยงและก้าวก่ายการทำงาน นำมาซึ่งความขัดแย้ง ส่วนปัญหาและอุปสรรคอีกประการหนึ่ง คือ ความขัดแย้งในเรื่องของการจัดสรรผลประโยชน์ ทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ยศ สันตสมบัติ และคณะ (2544 : 201-208) ได้ทำการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ : ความหลากหลายทางวัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากร โดยศึกษาในพื้นที่ของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ได้ข้อสรุปที่น่าสนใจคือ ภาครัฐได้ทำการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้จุดขายในเรื่องของความงามตามธรรมชาติ และความหลากหลายด้านวัฒนธรรมของกลุ่มชนบนที่สูงเป็นหลัก แต่ไม่มีนโยบายที่ชัดเจนว่า กลุ่มชนที่เป็นจุดขายนั้นควรจะได้รับการพัฒนา หรือได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอย่างไร ผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวส่วนใหญ่ตกอยู่ในมือของบริษัทเอกชน ซึ่ง “ให้ความสนใจกับการตักตวงผลกำไรอย่างมั่งคั่ง โดยไม่คำนึงถึงสภาพแวดล้อม และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม” คนส่วนใหญ่จะมองการท่องเที่ยวเฉพาะในประเด็นของเม็ดเงิน การสร้างรายได้ และความเจริญทันสมัย “แต่ประเด็นที่มองข้ามไปโดยจงใจก็คือ การท่องเที่ยวมีผลกระทบอย่างไรต่อวิถีชีวิต วัฒนธรรมประเพณี ศักดิ์ศรีและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ของกลุ่มชนที่ถูกเที่ยว” จากการศึกษาดังกล่าว ยศ และคณะ ได้เสนอแนะวิธีการเตรียมความพร้อมของ ชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ไว้ดังต่อไปนี้

1. ให้ชาวบ้านคัดเลือกคณะกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่วางแผนจัดการ การท่องเที่ยว โดยประสานงานกับคณะกรรมการหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การพัฒนาเอกชน จัดทำโปรแกรมท่องเที่ยวของหมู่บ้าน กำหนดราคาตอบแทน และการจัดสรรผลประโยชน์ และหักรายได้ส่วนหนึ่งเข้ากองทุนชุมชน
2. จัดทำแผนงานและเส้นทางท่องเที่ยว สถานที่สำคัญรอบๆ หมู่บ้าน กำหนดบทบาทหน้าที่ของกลุ่มต่างๆ รวมถึงการทำรายละเอียดของสถานที่ท่องเที่ยว
3. เตรียมแผนการโฆษณาประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวของชุมชน
4. เตรียมความพร้อมด้านการให้บริการท่องเที่ยว เช่น เรื่องของที่พักรัก ห้องน้ำ การรักษาความสะอาดของชุมชน การพัฒนาบุคลากรด้านการบริการ การพัฒนาด้านสินค้าหัตถกรรม การบรรจุหีบห่อเพื่อจำหน่าย

5. คณะกรรมการท่องเที่ยวของหมู่บ้านต้องทำการประชุม ปฐกษัตริ์อ ดิดตาม
งาน ตลอดจนการแก้ปัญหาข้อขัดแย้งต่างๆ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Chiang Mai University